

EÖRDÖGH ISTVÁN

A pápai nunciátúra újraalakulása Magyarországon 1920-ban

(Ismeretlen római dokumentumok alapján)

A Magyarországon 1920-ban újból felállított Pápai Nunciátúra¹ alapításának körülményei azért is fontosak, mert országunkban 1526 óta formálisan megszűnt a szentszéki képviselet. Ez annyit jelentett, hogy a magyarországi események évszázadokon keresztül a bécsi pápai külképviselet értékeléseiben jutottak el Rómába, úgy a Vatikán Államtitkárságára, mint a Szentszék különböző dikasztériumaiba, ahol ezeket értékelve alakult ki egy nem mindig autentikus magyar kép.

A Szentszékkal való direkt magyar kapcsolat hiányát a világháború után Csernoch János bíboros-prímás igyekezett pótolni a maga módján, jóllehet vajmi kevés eredménnyel. Jellemző példa erre 1918. december 13-i kezdeményezése, amikor tudomást szerezve Thomas Woodrow Wilson amerikai elnök és XV. Benedek pápa találkozásáról, azt írja a pápának: „bizalommal kérjük Szentséged közbenjárását az Elnöknél a Szentséged által előterjesztett princípiumok maradéktalan megvalósításáért. A heterogén lakosságú országrészek jogos követeléseit ugyanis nem az eddig érvényes állami tekintélynek más államéval való felcserélése elégíti ki, hanem egyedül a megfelelő autonómia biztosítása.”²

Gasparri államtitkár nem késett utasítani Valfrét a diplomatikus, de elzárkózó válasz továbbítására:

„Szíveskedjék közölni Esztergom Eminenciás Kardinálisával, hogy mivel december 13-i levelét nem kaptuk kézhez e hó 5-ig, amikor ugyanis már megtörtént a Wilson elnökkel való találkozás, sajnálatos módon nem volt alkalom az általa annyira fontosnak ítélt téma megtárgyalására.”³

Csernoch a későbbiekben sem mulasztotta el az alkalmat, hogy Pietro Gasparri vatikáni államtitkárnál továbbra is szorgalmazza a Szentszék gyors és helyes infor-

1 A nunciatúráról összefoglalóan lásd *Dino Staffa*: *Le Delegazioni Apostoliche*. Roma, 1958.

2 A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának Levéltára. (Archívum Sacrae Congregationis pro negotiis ecclesiastici extraordinariis) Roma, (a továbbiakban REÚSZKL), Ausztria 697. 84 749. sz.

3 „Voglia comunicare all’Em.mo cardinale di Strigonia che essendo giunta la Sua lettera al S. Padre del 13 dicembre, non prima del 5 corrente, quando già era avvenuto l’incontro col Presidente Wilson, purtroppo il particolare argomento ch’egli raccomandava, non è stato potuto trattare con lui. Card. Gasparri.”

Uo. „Segreteria di Stato”, N° 250. 84 749. sz.

málását a magyar viszonyokról, ajánlva 1919. február 18-i levelében összekötőként, a magyar katolikus egyház és a Vatikán között, Serédi Jusztinián bencés szerzetest.⁴

Állami szinten is megvolt az igény a kapcsolatok mielőbbi felvételére. Maga a Károlyi-kormány már az 1918. december 15-én megjelent néptörvény szellemében arra törekedett a minisztert helyettesítő Harrer Ferenc vezette, önálló külügyi tevékenységű információs szolgálat felállításával, hogy a Magyar Köztársaság formális elismerést nyerjen külföldön, és kiépíthesse az állandó jellegű diplomáciai képviselőket a békekötés megtörténte előtt.⁵ Ebben az időben a Vatikánnal való bilaterális kapcsolatok megteremtése a befejezés stádiumában volt, és a budapesti Apostoli Nunciatúra felállításának előkészítő tárgyalásai már lezajlottak. Erre utal Harrernek 1919. március 19-én Gasparrihoz intézett levele, amelyben a Kormány megelégedettségét fejezte ki, mert „... a Szentatya egyetérteni kegyeskedett a Magyar Köztársaság Kormányával való formális kapcsolat kialakításával és fenntartásával, áthelyezve Budapestre az Apostoli Nunciatúra eddig Bécsben működő, magyar ügyekkel foglalkozó szekcióját.

Eminenciád jóságában bízva kérem, hogy szíveskedjék Valfré de [sic!] Bonzo Érseknek megadni mindazokat a szükséges utasításokat, amelyek XV. Benedek Pápa Öszentsége nemes elhatározásának megvalósítását a lehetőségek szerint mielőbb előmozdítják.”⁶

4 „In faccia di tali questioní la situazione della Sede Apostolica sarà spesso assai difficile ad avrà bisogno, talvolta presto presto, delle informazioni di qualcheduno che ha vissuto qui in Ungheria nel tempo, quando scoppiò la rivoluzione e conosce le particolarità delle questioni non soltanto dal lato giuridico, ma anche politico.

Mi prendo la libertà di richiamare l'attenzione di Vostra Eminenza reverendissima al P. Giustiniano Serédi che Ella conosce personalmente, il quale tornando a Roma potrebbe fornire alla Sede Apostolica le informazioni desiderate.

Se Vostra Eminenza Rev.ma gli facesse un cenno e lo chiamasse a Roma, sono persuaso ch'egli accetterà con piacere l'alto invito, tornerebbe a Roma, dove alloggiandosi in un convento dei benedettini potrebbe continuare i suoi studi e nello stesso tempo starebbe a disposizione di Vostra Eminenza.” Uo. 88 063. sz. További kutatás tárgya lehetne az a részletkérdés, hogy hogyan reagált a Vatikán Államtitkársága a Csernoch-féle kezdeményezésre.

5 Magyarország története 1918–1919. Bp. 1978. I. 88. Vö. „A külpolitika-csinálásnak a kellő ismeretek és intelligencia birtoklásán kívül két további elengedhetetlen feltétele a széles kapcsolatrendszer és a még szélesebb informáltság. Az egymást követő magyar kormányzatoknak a két utóbbi nem állt a rendelkezésére. Éppen ezért a szó igazi értelmében külpolitikáról nem is jogos beszélünk. Sokkal inkább egy minden normális kapcsolattól megfosztott ország vaksötétben való tapogatózásáról volt ebben az időben szó.” *Ormos Mária*: Magyarország a nagyhatalmi játéktérben. Világosság 31(1990) 705.

6 „C'est avec la plus vive satisfaction que j'ai pris connaissance par le rapport de l'envoyé extraordinaire du Gouvernement Hongrois, M. de Charmant, que le Saint Père a daigné consentir à établir et à maintenir des rapports officiels avec le Gouvernement de la République Hongroise en transférant à Budapest d'une manière stable et définitive le siège de la Nonciature Apostolique qui réside actuellement à Vienne. ... je me permets de recourir à la bonté de Votre Eminence en La priant de bien vouloir faire parvenir, par voie télégraphique, à Monsiegnur Valfré de [sic!] Bonzo les instructions nécuessaires, afin que la noble décision de Sa Sainteté Benoit XV soit exécutée aussitôt que possible”. REÜSZKL, Ausztria 697., Bp. 1919. március 19., 97 520. 1. sz. A magyar külügy felkészületlenségét bizonyítja, hogy a nuncius nevét következetesen tévesen írták a hivatalos aktaiban.

A Magyar Köztársaság nevében, mint ideiglenes elnök, Károlyi Mihály fejezte ki köszönetét a pápának, ugyancsak március 19-én, amiért „... Őszentsége beleegyezését méltóztatta adni, hogy a Szentszék és a Magyar Köztársaság között formális kapcsolat alakuljon ki és ennek a célnak a szolgálatában Apostoli Nunciatura létesüljön Budapesten”.⁷

A bécsi nunciatura ismeretei több esetben elégtelennek bizonyultak a magyar események és társadalmi erők pontos felmérésében. Ezzel magyarázható Valfré korábban idézett pejoratív minősítése Károlyi váratlan lemondását illetően.⁸

Kutatásaink eredményeként – amennyiben értesüléseink pontosak – első ízben hozhatjuk nyilvánosságra, hogy a Szentszék korábbi készsége a Magyarországgal történő formális diplomáciai kapcsolat felvételére, a Károlyi-kormány lemondása, valamint a bolsevizmus hatalomra jutása ellenére is változatlan maradt, e szándéknak Gasparri adott kifejezést 1919. március 24-i instrukciójában, magának XV. Benedek pápának a kifejezett óhaját közölve Valfréval a budapesti Apostoli Nunciatura azonnali felállítását illetően: „... azonnal gondoskodjon a budapesti Nunciatura formális felállításáról, valamint az ezzel járó ügyek intézéséről, tekintve, hogy Károlyi miniszter bukása nem okozott lényeges változást az üggyel kapcsolatos korábbi szándékokat illetően.”⁹

7 „C'est avec la plus vive satisfaction que j'ai pris connaissance par un rapport de M. de Charmant, que Votre Sainteté a daigné consentir à établir des relations officielles entre le Saint Siège et la République Hongroise, et à ériger à cet effet une nonciature Apostolique à Budapest. En priant Votre Sainteté d'agréer mes profonds remerciements pour cet acte de bienveillance envers les catholiques de la Hongrie, je me permets d'exprimer le fervent espoir que les liens directs qui seront dorénavant noués entre le Saint Siège et la République Hongroise, seront bénis par la Providence et serviront également les intérêts de la Ste Église Catholique et ceux du Peuple Hongrois. De Votre Sainteté le très obéissant fils

Michel Károlyi m. p.

Président provisoire de la République Hongroise”. Uo.

Charmant Oszkár, Károlyi teljhatalmú külügyi megbízottja 1919. február 6-án, Camillo Rossi olasz katonai képviselővel hivatalosan közölte Bécsben Károlyi szigorúan titkos tervét, amely Erdélyben a román katonai expanziót, valamint a területek önkényes elcsatolását lett volna hivatott meggátolni egy Románia és Magyarország közötti konföderációt célzó, olasz diplomáciai segítséggel kötendő egyezmény segítségével. Ennek a tervnek a megtárgyalását Sidney Sonnino olasz külügyminiszterrel Charmant egy vatikáni látogatással akarta álcázni, római jelenlétét a budapesti nunciatura felállításának kérelmével indokolva: „Il progetto del conte Károlyi consisterebbe nel provocare unione Ungheria alla Rumania [*sic!*] in una forma che è prematuro precisare, ma tale da fare dei due paesi un unico individuo internazionale. [...] Egli ha insistito sulla necessità della massima segretezza; a tale scopo egli verrebbe a Roma con apparente missione da trattare con Vaticano per istituzione nunziatura a Budapest.” I documenti diplomatici italiani (Olasz diplomácia dokumentumok). VI. 1918–1922. Roma, 1980. II. 166–167.

8 A bécsi nuncius Károlyi lemondását felelőtlen, könnyelmű és meggondolatlan döntésnek minősítette: „Károlyi ha fatto questo gravissimo con la stessa leggerezza e con la medesima spensierata incoscienza con cui fece scoppiare, nel novembre. Uo. 88 065. sz.

9 „Le comunico che il Santo Padre desidera che Vostra Signoria si porti subito a Budapest per stabilirvi in forma ufficiale la Nunziatura Apostolica e dar corso agli affari pendenti, dato che la caduta del Ministro Károlyi non abbia arrecato cambiamento alcuno nelle intenzioni...”. REÜSZKL, Ausztria 697. Gasparri instrukciója Valfré nunciatusnak. Vatikáni Államtitkárság, 1919. március 24., N° 281., 88 534. sz.

Az általunk tanulmányozott szakirodalom alapján nem valószínű az, hogy Kun Kormányzótanácsa a Szentszék iránta tanúsított diplomáciai készségének ismeretében lett volna. Sőt, arra nézve sem találtunk utalást, hogy akár maga a bolsevik kormány vagy pedig a kor későbbi kutatói tudatában voltak-e annak a fontos ténynek, hogy jóllehet a Vatikánt mélyszéles aggodással töltötték el a magyarországi viszonyok,¹⁰ a bíboros államtitkár mégis elismerte a Tanácsköztársaság konstitucionális törvényességét, a Valfrének április 21-én adott hivatali instrukciójában: „Azzal, hogy Károlyi ténylegesen átadta a hatalmat a Tanácsköztársaságnak, ez utóbbit most az alkotmányos hatalom törvényes képviselőjének kell tekinteni.”¹¹

A laikus kormányzati hatalom törvényességére vonatkozó nemzetközi jogszabályokat egy évezredes reálpolitika következetességével tiszteletben tartó vatikáni diplomácia egyházpolitikai szempontból követte el azt a súlyos hibát, hogy kizárólag azért, mert a Forradalmi Kormányzótanács Kun Béla indítványára március 22-én kimondta az állam és az egyház teljes szétválasztását,¹² az Államtitkárság szerint „... arra a következtetésre kell jutni, miszerint az egyház szabadon, tetszése szerint gyakorolhatja a püspöki kinevezések jogát. Ezért úgy tűnik, azonnal élni kell a helyzet adta lehetőséggel és folytatni az üresen maradt váci püspöki szék betöltésének processzútását.”¹³

A Szentszék álláspontja a Tanácsköztársaság politikájáról befutó újabb információk hatására hamarosan módosult.¹⁴

A budapesti Nunciatúra felállítását Csernoch a Tanácsköztársaság bukása után újból kezdeményezte 1919. szeptember 5-én, amikor Valfréhez intézett levelében történeti érveléssel szorgalmazta a magyarországi szentszéki képviselő szükségességé-

Amikor Gasparri az „*intenzioni*” kifejezést használja, arra a szentszéki szándékra utal, amellyel pozitív módon fogadta Károlyi 1919. március 19-i kérelmét, amelyben a Magyar Népköztársaság a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolat felvételi szándékának adott hivatalosan kifejezést. Uo. 97 520. 1. sz.

10 „*Purtroppo l'attuale situazione dell' Ungheria è tale da destare le più serie preoccupazioni della Santa Sede...*” REÜSZKL, Ausztria 697. „*Segreteria di Stato di Sua Santità, 21 aprile 1919*”, 89 356. sz.

11 „*Quando, infatti, il Governo di Károlyi ha trasmesso il potere a quello dei Consigli, si deve ritenere che questo rappresenti ora il potere costituito.*” Uo.

12 A Szentszéknek ez a mai napig megdöbbentő politikai készségessége annak a bolsevik kormányrendeletnek a félreértésén alapult, amellyel a Tanácsköztársaság az államot az egyháztól szétválasztotta, és amitől a Vatikán a főkegyúri „joggal” való visszaélések megszűnését várta:

„E poichè lo stesso Governo dei Consigli ha voluto proclamare la completa separazione tra lo Stato e la Chiesa, si deve concludere che questa sia ormai libera di nominare i Vescovi come crederà meglio.” Uo. 89 356. sz.

Az események azonban hamarosan rádöbbentették a Szentszéknek arra, hogy mit várhat a proletárdiktatúrától. A Tanácsköztársaság egyházellenes megnyilvánulásairól lásd: *Reisner Ferenc*: Csernoch János hercegprímás és IV. Károly. Bp. 1991. 88–92.

13 REÜSZKL, Ausztria 697, 89 356. sz.

14 Valfré csak március 25-i részletes jelentésében tért ki a Szentszéknek a budapesti nunciatúra felállításával kapcsolatos korábbi szándékára, határozottan kijelentve, hogy az akkori körülmények miatt ez megvalósíthatatlan volt: „*Da quanto ho detto l'Eminenza Vostra comprende come io, che non possa neppure pensare per ora ad eseguire i venerati urdini contenuti nel cifrato N° 217 circa la erezione di una Nunziatura a Budapest.*” Uo. nunciatúrai jelentés, „*Notizie religiose e politiche di Ungheria, Vienna, 25 marzo 1919, N° 15483*”, 88 065. sz.

gét. A primás egyben tolmácsolta a nunciának a Friedrich-kormány készségét egy pápai legátus fogadására, valamint József főherceg javaslatát, aki édesanyja egy budai villáját kínálta fel a nunciatúra székhelyéül. Valfré szeptember 18-án továbbította Csernoch levelét Gasparrinak,¹⁵ de a következő napi jelentésében is visszatért a témára, pontosítva a magyar egyházpolitikai helyzetet és a nemzetközi hátteret:

„Minden kétséget kizár, hogy egy mielőbb, állandó jelleggel Budapestre küldendő szentszéki képviselő esetén, jobban lehetne megvitatni és eldönteni sok, egyelőre megoldatlan kérdést; jóllehet mindez e nemes nép valláspolitikai jövőjének alakulásától függ.

A jelenlegi magyar kormány szívesen fogadná az említett képviselő érkezését, és mint arról előző jelentésemben beszámoltam, József, Habsburg főherceg máris felajánlotta egyik épületét a jövő pápai képviselőének.

... még a napokban kérni fogom az Eminenciás Érseket, hogy eszközölje ki a magyar kormánytól a közös elfogadás alapján álló óhaj mielőbbi beteljesülését, hogy miután a Szövetséges Hatalmak és Magyarország között megtörtént a békekötés, megvalósulhasson egy Pápai Legátus kiküldése ahhoz a Nemzethez, aki magát valóban katolikusnak vallja.”¹⁶

A Valfré által használt klauzula – „*miután a Szövetséges Hatalmak és Magyarország között megtörtént a békekötés*” – az első esetben fejezi ki azt a politikai állásfoglalást, miszerint a Vatikán, a győztes hatalmak által nemzetközileg legitimizált kormányok elismeréséig, valamint a megszületés stádiumában lévő új nemzeti országok stabil geopolitikai helyzetének kialakulásáig tartózkodni fog a formális diplomáciai kapcsolatok kiépítésétől a háború által kompromittált országok esetében.¹⁷ Erre az elvre utal Gasparri október 2-án Valfrének küldött instrukciója: „*Ami a budapesti Pápai Nunciatúra felállításának az előterjesztését illeti, ugyanúgy, mint az ehhez hasonló terveket a megszünt Monarchiában újjászületendő más országok esetében, természetes dolog, hogy ezek nem képezhetik vizsgálat tárgyát a jelenlegi politikai körülmények miatt, amit Excellenciád bizonyára nem fog elmulasztani finoman értésére hozni az Eminenciás Kardinálisnak egy alkalmas pillanatban.*”¹⁸

A Huszár kormány új külügyminisztere, Somssich József gróf teljesen figyelmen kívül hagyta a szentszéki diplomácia nemzetközi elkötelezettségeit, és október 1-jén egy elhamarkodott lépéssel formális kérvényt intézett Gasparrihoz:

„Tekintve a katolikus Egyház történelmi fontosságát Magyarországon és híveinek nagy számát, akiknek a jelen pillanatban nélkülözniük kell a Szentszékkal való közvetlen kapcsolatot, a magyar kormány arra a meggyőződésre jutott, hogy a Pápai Nuncius jelenléte felbecsülhetetlenül fontos lenne úgy a Szentszék, mint a hívek számára.

15 REÜSZKL, Ausztria 697, (Copia) N° 2396, 97 035. sz. és Uo. „*Offerta di un palazzo per l'erigenda Nunziatura di Budapest, Vienna, 18 settembre 1919, N° 18596*”, 97 035. sz.

16 Uo. Nunciatúrai jelentés. Bécs, 1919. szeptember 19., N° 18631, 97 056. sz.

17 A Szövetséges Hatalmak ugyanis nem ismerték el Friedrich István kormányát, amely 1919. augusztus 7-től november 24-ig működött. A békekonferencia hatalmai által elsőként elismert magyar kormány az 1919. november 24-én Huszár Károly miniszterelnökségével alakított kabinet volt.

18 „*Per ciò che riguarda, poi, la proposta di stabilire in Budapest la rappresentanza pontificia anche per gli altri nuovi Stati del cessato Impero austro-ungarico, è naturale che la proposta medesima non possa esser presa in esame nelle attuali circostanze politiche, e ciò Ella vorrà far delicatamente comprendere, presentandosi l'occasione propizia, al preladato Eminentissimo Cardinale.*” Uo. 97 035. sz.

E célból kormányunk Eminenciádhoz fordul és szíves közbenjárását kéri, hogy az Apostoli Nunciatúra Budapest székhellyel történő felállításának tiszteletteljes kérelmét szíveskedjék Őszentsége döntésének alávetni.”¹⁹

A kérelem történetéhez tartozik Somssich október másodikai személyes látogatása a bécsi Nunciatúrán, ahol Valfrénak kifejezte a kormány egy szentszéki képviselőt szívesen látó óhaját. A megbeszélés során Valfré azt ajánlotta a külügyminiszternek, hogy a szóbeli kérelemnek adjon hivatalos formát írásban, amit Somssich 3-án reggel át is nyújtott, de október elsejei dátummal.²⁰

Emlékezve a bécsi nuncius korábbi politikai klauzulájára – akkor is, ha Gasparri október 2-i instrukcióját a kollokvium során még nem vehette kézhez –, az olvasóban megfogalmazódhat a kérdés, hogy mennyiben volt korrekt Valfré részéről Somssich hitegetése,²¹ és miért nem adott határozott kifejezést a benne már korábban – kétségkívül nem ok nélkül – megszületett fenntartásnak, valamint a magyarországi nunciatúra megvalósulását akadályozó nemzetközi politikai összetevőknek?

Az Államtitkárság Valfrénak október 15-én, válaszként küldött instrukciójából ez alkalommal érződik Gasparri száraz és utasító hangneme, amely figyelmeztetésül szolgált a Nunciatusnak, hogy máskor tartózkodjék olyan remények keltésétől, amelyekre nem kapott felhatalmazást, és amelyek kellemetlen helyzetbe hozhatják a Szentszéket: „... *Excellenciád folyó hó 3-ai és 18923. számú jelentésére* ..., ... *sietve küldöm itt csatolt válaszomat gróf Somssich külügyminiszternek, kérve, hogy miután tudomásul vette a benne foglaltakat, juttassa el azt a címzetthez*”.²²

A Somssichnak küldött szentszéki válasz tagadhatatlanul a Huszár-kormány diplomáciai kudarcaként könyvelhető el: „*A Szentszék, meggyőződve Excellenciád levelében felhozott meglátások fontosságáról, örömmel és elismeréssel fogadja a Magyar Kormány által kifejezett óhaját. Ugyanakkor, tekintve az aktuális politikai helyzetet, az ügy végleges megoldására alkalmas idő pontosítását szükségesnek véli fenntartani magának.*”²³

19 „*Vu l'importance historique de l'Eglise catholique en Hongrie et le grand nombre de fidèles qui l'habitent et qui actuellement se trouvent privés d'un contact direct avec le Saint Siège, le Gouvernement hongrois a la conviction que la présence d'un Nonce Apostolique serait de la plus haute importance pour la sauvegarde des intérêts et du Saint Siège et des fidèles.*

A cet effet le Gouvernement hongrois se permet de s'adresser a l'aimable entremise de Votre Eminence afin de soumettre à Sa Sainteté la très humble prière de lui accorder l'établissement d'una Nonciature Apostolique ayant son siège à Budapest.” Uo. 97 520. sz.

20 „*Ieri sera, ho avuto la visita del nuovo Ministro degli Esteri di Ungheria, Conte Somssich...*

Egli mi ha manifestato vivissimo desiderio di avere quanto prima un Rappresentante Pontificio a Budapest...

Nel congedarsi, lo pregai a manifestare per iscritto all'Eminenza Vostra i sentimenti del Governo e, infatti, stamane, egli mi fatto tenere la qui acclusa lettera che mi affretto di unire al corriere di oggi.” Uo. Nunciaturai jelentés, „*Lettera al Santo Padre del Ministro degli Esteri di Ungheria, Vienna 3 ottobre 1919, N° 18923*”, 97 521. sz.

21 „*Meggyőződésem, hogy a Kormány eleven érdeklődéssel várja jelen közlésére a Szentszék válaszát, amelyre minden reménye megvan, hogy ne legyen számára kedvezőtlen.*” Uo.

22 Uo. Gasparri „*minuta*”-ja, 1919. október 15. 97 521. sz.

23 „*Toutefois étant données les conjonctures politiques actuelles il croit devoir se réserver de préciser l'époque favorable pour le règlement définitif de cette question.*” Uo. Gasparri Somssich-nak írt „*minuta*”-ja, 1919. október 15. 97 520. sz.

A Vatikán és Magyarország közti bilaterális diplomáciai kapcsolatok rendezettségét, évszázadok eltelte után, az 1920. esztendő hozta meg.

Somssich január 28-án intézett Gasparrihoz egy ismételt felterjesztést a magyarországi szentszéki képviselet létrehozása érdekében. A külügyminiszter levelében, jóllehet az ország területi integritásának illuzórikus elvét védi,²⁴ de már megtalálhatóak azok a szükséges diplomáciai elemek, amelyek az ország külpolitikai igényeit a nemzetközi politikával igyekeznek szinkronizálni:

„Abban a biztos reményben, hogy Eminenciád hivatali közbenjárását Őszentségénél siker fogja koronázni, kérem utalni arra is, hogy a jelenlegi kormány a keresztény restauráció megvalósításával Magyarország valamennyi pártját képviseli, és el van ismerve az Antant hatalmai által, akik meghívták a béketárgyalásokon való részvételre.

Van még egy tény, aminek jelentősége ugyancsak nem kerülheti el Eminenciád figyelmét. Rövidesen összeül a nemzetgyűlés, amely foglalkozni fog az Egyház érdekeit is érintő kérdésekkel. Ez a körülmény alkalmasnak mutatkozik, nem csupán a kormány szempontjából, hanem a katolicizmus általános érdekében is, hogy a Szentzékekkel való diplomáciai kapcsolatok mielőbb konszolidálódjanak. Eminenciád hivatkozhatna még arra is kérésünk támogatásában, hogy a Szövetséges Hatalmak már számos diplomáciai képviselettel vannak jelen kormányunknál.”²⁵

Magának XV. Benedek pápának pedig január 31-én terjesztette fel Somssich a Nunciatúra kérelmét. A külügyminiszter mindkét levelet Nemes Albert grófra bízta, hogy személyesen juttassa el a Vatikán Államtitkárságához.²⁶

A dokumentumok azonban csak jóval később, 1920. február 21-én érkeztek be ténylegesen az Államtitkárságra, éspedig Valfrè di Bonzo kardinális²⁷ személyes közvetítésével, aki új kúriai feladatköréhez illő tartózkodással mutatta be Nemes,

24 Uo. Somssich levele Gasparrihoz. Budapest, 1920. január 28. N° 3377, 97 520. sz.

25 *„Dans le ferme espoir que les hons offices de Votre Eminence seront couronnés de succès, je La prie de vouloir aussi faire ressortir que le gouvernement actuel ayant comme devise la restauration du christianisme représente tous le partis politiques de la Hongrie. Il fut aussi reconnu par les puissances de l'Entente qui l'ont invité à se présenter à la Conférence de Paix. Il y a encore un fait dont l'importance ne pourrait pas échapper à la sagesse de Votre Eminence.*

L'assemblée nationale qui se réunira sous peu, s'occupera aussi de questions concernant les intérêts de l'Eglise. Cette circonstance me semble donc tout indiquée non seulement du point de vue du gouvernement, mais aussi de celui de l'intérêt général du catholicisme, à ce que nos relations diplomatiques avec le Saint Siège soient établies dans le plus court délai.

Votre Eminence pourrait aussi appuyer notre demande en soulignant le fait, que déjà plusieurs Puissances alliées ont accrédité des représentants diplomatiques auprès de notre Gouvernement.”

Uo.

26 *„Roma, il 5 febbraio 1920.*

Il sottoscritto ha l'onore di rimettere d'incarico di Sua Eccellenza il Conte Somssich, ministro degli affari esteri dell'Ungheria, i seguenti documenti alla Segreteria di Stato di Sua Santità:

- 1) lettera a Sua Santità del medesimo ministro in data del 31 gennaio 1920 con due annessi;
- 2) lettera del medesimo ministro in data 28 gennaio a Sua Eminenza il Cardinale Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità. Conte Alberto Nemes” Uo. 3377. sz.

27 A pápa Valfrè di Bonzo érseket az 1919. december 15-i „consistoro” alkalmával a bíborosi testület tagjává választotta, és a „*Sacra Congregazione dei Religiosi*” prefektusává nevezte ki. „*Annuario Pontificio*”. Róma, 1921. 50. és 386.

február 20-án, Federico Tedeschini prelátusnak, a Vatikán államtitkárhelyettesének.²⁸

A Szentszék és Magyarország közti formális diplomáciai kapcsolat szükségét Somssich igyekezett a pápának azokkal az érvekkel bizonyítani, amelyek a történelem folyamán utaltak az országnak Európa keresztényi közösségéhez való szoros tartozására.

Kiemelte:

- a Szt. István országa és a Szentszék közti ezeréves kapcsolatot,
- a bizánci egyházszakadás továbbterjedésének meggátolását a Balkán térségében;
- a tatár támadások és a török uralom során hozott áldozatokat a nyugati kereszténység védelmében;
- az egyházi javak biztonságát Magyarországon az európai szekularizáció periódusában;
- a kommunizmus hatalomrajutása ellenére, a nép körében általánosan beigazolódott ellenszenvet a vallásellenes hatalommal szemben;
- a katonailag elfoglalt országrészekén élő keresztény magyarság valláskultúrájának összeegyeztethetlenségét a cseh huszitizmussal (!), valamint a román és szerb ortodoxiával;
- a hatalmi célok nélküli területi integritáshoz való ragaszkodást mint az ország egzisztenciális fennmaradásának garanciáját;
- azt, hogy az országot ekkor támadó népek a katolicizmus hagyományos ellenségei voltak;
- a katolikus hierarchia és az azt képviselő Csernoch kardinális kifejezett támogatását a budapesti szentszéki képviselet létrehozását illetően;²⁹
- és végül, ami valószínűleg a legfontosabb volt: ha meg is történne az ország igazágtalan politikai feldarabolása, „*ezek a leválasztott részek képezzenek továbbra is egységet azzal az egyházkormányzati szervezettel, amelyhez mindaddig tartoztak Őszentsége elődeinek adminisztrációs rendeletei szerint*”.³⁰

28 „*Il Cardinale Valfrè di Bonzo ossequirà Sua Signoria il Reverendo Monsignore Tedeschini ed ha l'onore di presentargli il Conte Nemes, ungherese, che deve esporre un dubbio circa un'affare confidatogli. 20 febbraio 1920*” REÜSZKL, Ausztria 697. Valfrè bemutatással ellátott névjegykártyája, 3377. sz.

29 A Szentszék erről meggyőződhetett azokból a levelekből, amelyeket Csernoch mellett a különböző egyházmegyék püspökei intéztek XV. Benedekhez:

- Fischer Colbrie Ágost kassai püspök 1918. december 11-én (Uo. 86 527. sz.) és 1919. július 6-án (Uo. 97 059. sz.);
- Rott Ferdinánd veszprémi és Hanauer István váci püspökök, 1919. szeptember 3-án (Uo. „*A Sua Santità il Pontefice Benedetto XV, Pro-Memoria*”, 96 445. sz.) és ezzel egyidejűleg
- Jándi Bernardino bencés kormányzó perjel (Uo. 96 429. sz.), valamint
- Békefi Remigio, zirci ciszter apát (Uo.).

30 „...et si, contre toute justice on nous privait d'une partie de notre territoire, nous prions Votre Sainteté, de vouloir permettre que ces parties arrachées restent au moins encadrées dans l'organisation ecclésiastique, où la sagesse administrative des prédécesseurs de Votre Sainteté les a placées.” Uo. „*Le Ministre Hongrois des Affaires Etrangères à Sa Sainteté le Pape Benoît XV, Budapest, le 31 janvier 1920, N° 97520*”, 3377. sz.

A felterjesztést egy latin nyelvű melléklet kísérte, aminek az Államtitkárságon tartalmi összefoglalásként a „*De circumscriptione ecclesiastica in Hungaria denuo quoque conservanda*”³¹ címet adták.

A külügyminiszter által beadott kérelem tanulmányozása során a vatikáni diplomácia döntésében elsőrangú jelentőséggel szerepeltek a következők: a magyarországi katolicizmus helyzete és az egyház autonómiája; a Somssich érintette egyházpolitikai kérdések; a kedvezőnek mutatkozott, katolikus Huszár nemzetközileg elismert, de rövidnek ígérkező miniszterelnöksége; az antanthatalmak 1920. február 20-i deklarációja a Habsburg-ház restaurációjára irányuló törekvések fegyveres megakadályozására; a magyarországi „királykérdés”; a garanciát jelentő angol külpolitikai befolyás érvényesülése Horthy államfővé válásában; a magyar mágnásvilág egyeduralmának megszűnése; a militarista ateizmustól való félelem; a szocialisták és liberálisok jelentéktelennek minősült választási eredménye; a keresztényi koalíció politikai érvényesülése a közéletben és a parlamentben; a Prohászka Ottokár püspök hirdette keresztényszocialista, de politikai jellegű program; a demokrácia megszületésének reményét keltő külpolitikai látszat; az elszakított területek dacára a még mindig magyar egyházi adminisztrációhoz tartozó püspökségeken egyre határozottabban érvényesülő román, szlovák, szerb állami és politikai befolyás; az Ausztriával Saint-Germainben megkötött békeszerződés; a geopolitikai térségben önállósult nemzeti országokkal folytatott, vatikáni paralell tárgyalások³² a bilaterális diplomáciai kapcsolatok időben szinkronizált felvételére.³³

A fentiek megfontolásával Gasparri 1920. február 27-i levelében értesítette Somssichot a Szentszék döntéséről:

„A körülmények megváltozása láttán Őszentsége elérkezettnek véli a pillanatot az Excellenciádnak általam 1919. október 15-én a 97520. sz. üggyiratban kifejezett ígéret gyakorlati megvalósítására a Magyarország és a Szentszék közti diplomáciai kapcsolatok felvételét illetően.

E cél érdekében Őszentsége jóindulatú készséggel van az Apostoli Nunciatúra létrehozását illetően, és szándékában állna e fontos küldetést Lorenzo Schioppa prelátus úrra bízni, aki jelenleg a bajorországi Nunciatúra ügyintézője.

31 Uo. 4180. sz. „Ausztria 697”.

A dokumentum részletesebb elemzésére „A Trianon utáni egyházpolitikai kérdések” című tanulmányunkban kívánunk visszatérni.

32 Ezeknek a magyar külügyi információs szolgálat számára ismeretlen tárgyalásoknak az eredménye volt:

– Francesco Cherubini, Nicosia címzetes érsekének nunciusi kinevezése 1920. március 2-án Belgrádba, Szlovénia–Horvátország–Szerbia (Jugoszlávia) melletti szentszéki képviselőként, valamint
– Clemente Micara, Apamea címzetes érsekének, csehszlovákiai nunciussá való kinevezése 1920. május 7-én, ami diplomáciai megfontolások miatt a kúriai kardinálisok titkos gyűlésén („*Concistorium secretum*”) történt.

Acta Apostolicae Sedis, Roma, 1920. Anno XII., XII. 141. és 219.

33 Lásd erre Giovanni Battista Ogno prelátus, megbízott ügyintéző („*incaricato di affari*”) részletes beszámolóját az Államtitkárságnak röviddel Somssich leveleinek megérkezése előtt: REÜSZKL, Ausztria 697, „*Elezioni politiche in Ungheria, Vienna 29 gennaio 1920, N° 335*”, 4106. sz.

*Excellenciád szíves tudomására hozva Őszentsége jóakaratóu rendelkezését, kérem értesítsen, hogy a budapesti kormány lát-e valamilyen nehézséget a megnevezett Prelátusnak mint Apostoli Nunciusnak az elfogadásában...*³⁴

Horthy Miklós március 1-jén történt kormányzóvá választása után a további tárgyalásokat a Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnökségével 1920. március 14-én megalakult új kormány külügyminisztere, Teleki Pál gróf folytatta a Vatikánnal. A korábbi tárgyalások folytatását ezúttal maga a Vatikán kezdeményezte. A diplomáciai kezdeményezést a Vatikán azzal igyekezett elkendőzni, hogy az április 3-i dátumot viselő államtitkársági „*minuta*”-ban foglaltakat az előző külügyminiszter január 31-i levelére adott válaszaként tüntette fel. Ezzel Gasparri azt akarta formálisan kifejezni az új kormánynak, hogy a Szentszék továbbra is érvényesnek tekinti a korábbi tárgyalások során elért eredményeket a bilaterális diplomáciai kapcsolatok felvételének feltétel nélküli megvalósítását illetően.

A dokumentum magyar interpretációjában a legfontosabb kitételként tartották számon azt az elkötelezettségnek vélt kijelentést, amellyel a Szentszék érintette az ország testéről leválasztott területek egyházi adminisztrációjának jövőjét:

*„Excellenciád biztos lehet abban – mint azt a Szentatyá már egy korábbi alkalommal kifejezte az Eminenciás Prímás Úrnak, Csernoch Kardinálisnak –, hogy a magyarországi püspökök előzetes megkérdezése nélkül semmiféle határozatot nem fogunk hozni azokban az egyházkormányzati kérdésekben, amelyekben ők érdekelve lehetnek.*³⁵ A magyar külügy viszont figyelmen kívül hagyta Gasparri következő mondatának jelentését, amellyel az Államtitkár úgy az előző, mint az utóbbi esetben, teljesen azonos kifejezésekkel, pontosan ugyanazt a kuriális restriktiót alkalmazta a leválasztott területek egyházi adminisztrációjának jövőjét illetően:

*„Gondunk lesz azoknak a határozatoknak az érvényesítésére, amelyeket megkövetel a vallás legfőbb érdeke és a hívek java.”*³⁶ Ezzel, a vatikáni szakértők számára egyébb-

34 *„In seguito pertanto alle mutate circostanze, Sua Santità ritiene che sia giunto il momento di tradurre in atto le promesse da me accennate a Vostra Eccellenza nel Dispaccio N° 97520, del 15 ottobre 1919, di annodare cioè rapporti diplomatici fra l’Ungheria e la Santa Sede.*

A tal fine l’Augusto Pontefice è benevolmente disposto a creare una Nunziatura Apostolica a Budapest, ed avrebbe in animo di affidare questa importante missione all’Ill.mo e Rev.mo Monsignor Lorenzo Schioppa, attualmente Uditore nella Nunziatura Apostolica di Baviera e Prelato Domestico della Santità Sua.

Nel portare la notizia a Vostra Eccellenza di queste benevole disposizioni dell’Augusto Pontefice, la prego di farmi conoscere se il Governo di Budapest non ha difficoltà di accettare come Nunzio Apostolico il preludato Monsignore...” Uo. „Segreteria di Stato di Sua Santità, 27 febbraio 1920, N° B. 3777”.

35 Uo. *„A Sua Eccellenza il Signor Ministro degli Affari Esteri d’Ungheria (tradursi in francese), Segreteria di Stato, 3 aprile 1920”, 4180. sz.*

Gasparri itt arra az 1919. szeptember 20-i pápai levélre utal, amelyben XV. Benedek már korábban megígérte Csernochnak, hogy *„a magyar püspökök előzetes megkérdezése nélkül semmiféle döntést nem fog eszközölni a Szentszék, az őket is érintő kérdésekben”.* Uo. 96 429. sz.

36 *„Sarà cura poi della Santa Sede medesima di adottare solo quei provvedimenti che saranno richiesti dai supremi interessi della Religione e dal maggior bene di costei fedeli.” Uo., 4180. sz. Összehasonlításképpen idézzük a Csernochnak írt levél azonos fenntartását: „E sarà Nostra cura di adottare solo quei provvedimenti, che saranno richiesti dai supremi interessi della Religione e dal maggior bene di costei fedeli.” Uo. 96 429. sz.*

ként jól ismert fenntartással, a Szentszék utalni akart egyetemes, azaz nemzeti és regionális érdekek feletti valláspolitikájára. Annál is inkább, mert ebben az időben már folyamatban volt a vatikáni államtitkár helyettesének, Marmaggi Francesco prelátusnak a nunciusi kinevezése Romániába,³⁷ mivel a Szentszék nem kis jelentőséget szándékozott tulajdonítani a romániai egyházipolitikai kérdéseknek.³⁸

A Vatikánhoz rendelt magyar nagykövet, Somssich József gróf 1920. július 26-án nyújtotta át XV. Benedek pápának a kormány megbízólevelét,³⁹ így formálisan is létrejött a Szentszék és Magyarország közti diplomáciai kapcsolat.

A majdnem négyszáz éves távollét után a Szentszéket képviselő Lorenzo Schioppa, Justinianopolis címzetes érseke, mint a Magyarországra 1920. augusztus 10-én kinevezett pápai nuncius,⁴⁰ október 6-án adta át Budapesten Horthy kormányzónak a Vatikán megbízólevelét. Ezzel normalizálódtak a bilaterális diplomáciai kapcsolatok a Vatikán és Magyarország között. A Szentszék tudomásul vette a trianoni Magyar Királyság megalakulását.

37 Az egyháztörténelemben elsőként ismert, a Szentszékhez rendelt román nagykövet Demetriu C. Penescu, 1920. július 29-én adta át a Vatikánban megbízólevelét XV. Benedeknek.

„*Annuario Pontificio*” 1921. 43.

A Romániába küldött nuncius, Marmaggi Francesco, Adrianopoli címzetes érsekének szentszéki kinevezése 1920. szeptember 1-jén történt. *Acta Apostolicae Sedis*. 454. és október 17-én érkezett meg Bukarestbe.

38 Római tartózkodása során Somssich, a hivatalának megkezdését követően, néhány napon belül tapasztalhatta a román diplomáciának a Szentszékénél kifejtett aktivitását. Hivatkozva Gasparri április 3-i levelének – a fentiekben már érintett, helytelenül értelmezett – kitételére, július 30-án az *Államtitkárságnak beadott „Aide mémoire”-ban nehezményezte, hogy a Szentszék, jóllehet ígéretet tett az elszakított területekkel kapcsolatos magyar hierarchiát szorosan érintő kérdések együttes egyházipolitikai megoldására, mégsem kérte ki az elcsatolt latin rítusú püspökök véleményét a Romániával megkötendő Konkordátum előkészítési tárgyalásai során:*

„*Le Gouvernement Hongrois a été informé, que le Gouvernement Roumain s'efforce de conclure un Concordat avec le Saint Siège, afin de régler la question des Catholiques en roumanie, y compris les Catholiques vivant sur les territoires qui seront séparés de la Hongrie.*

De la même source assez sérieuse, le gouvernement de Hongrie a appris, qu'entre le Saint Siège Apostolique et la roumanie des négociations à ce sujet auraient déjà été entamées. Il paraît même, que les négociations préalables seraient assez avancées.

Par la lettre que Votre Eminence a eu la grande bonté de m'adresser en date du 3 Avril dernier (une époque où j'étais ministre des affaires étrangères) nous savons en outre, que dans ces questions aucune mesure ne sera prise, sans avoir demandé au préalable l'avis des vénérables Prélats de Hongrie, qui y sont intéressés.

Or, il est évident, que le Saint Siège Apostolique n'a jusqu'ici pas demandé l'avis des évêques latins des territoires en question, qui y sont intéressés en premier lieu.” REÜSZKL, Ausztria 697, „*Légation Royale de Hongrie près le St. Siège, Romé, le 30 Juillet 1920, N° 11/pol*”.

A magyar külügyi információk megfeleltek a valóságnak, hiszen a Szentszék és az éppen megszületett Románia között már 1860-tól folytak a tárgyalások egy konkordátum megkötése érdekében, amelyet végül 1927. május 10-én írtak alá és 1929. május 23-án ratifikáltak.

39 A „Magyar Kir. Követség a Szent Széknél” nevet viselő magyar külképviselet székhelye: Róma, Via Boncompagni 26. sz. volt. A kezdetben két követségi beosztott Boroviczény Aladár és Dietl Nikodémus voltak.

40 *Acta Apostolicae Sedis*, i. m. 380.

ISTVÁN EÖRDÖGH
THE RE-ESTABLISHMENT OF THE PAPAL NUNCIATURE
IN HUNGARY IN 1920

Before the First World War Hungary was under the sphere of authority of the papal nunciature in Vienna. After the First World War the Habsburg Monarchy ceased to exist and each of the new independent states sought relations with the Holy See separately. The government of Mihály Károlyi turned to the State Secretariat and the Holy See agreed that the department dealing with Hungarian affairs of the Nunciature in Vienna be transferred to Budapest. Based on material found in archives in Rome, the study examines the relationship between the Council Republic and the Holy See and relations between the Holy See and Hungary in the period 1919–1920. It examines the question of the Czecho-Slovak, Romanian, and Yugoslav dioceses and presents the diplomatic negotiations in the course of which the Vatican recognised the existence of an independent Hungary.